

Beszámolók, szemlék, közlemények

Új fogalmak a címleírásban. Az ISBD(M)-ről

A katalógus információtartalma iránti megnövekedett igény, az új technika alkalmazása az elmúlt évtizedben a könyvtárügy talán leg hagyományosabb területén, a leíró-katalogizálásban is jelentős változásokat hozott. E változások között a legérdekesebbek a nemzetközi egységesítésre irányuló törekvések. Ennek keretében új fogalommal kell megismerkednünk: az ISBD/W/-mel. Mi is rejlik e betűk mögött?

International Standard Bibliographic Description for Monographs = a bibliográfiai leírás nemzetközi szabványa monográfiák számára, azaz a leírás formai szabályainak nemzetközi egységesítésére kidolgozott ajánlás. - Itt jegyezzük meg, hogy a periodikumok leírásának szabályozásával külön foglalkoznak. Az ISBD/S/ /= serials = folyamatosan megjelenő kiadványok/ tervezetét a budapesti IFLA konferencia is tárgyalta, további munkálatai folyamatban vannak. Ismertetésére más alkalommal térünk vissza. - Az ISBD/W/-nek magyar megfelelője még nincs, nem került be a szakmai tolvajnyelvbe, így a továbbiakban mi is így használjuk.

A szabványajánlás megértéséhez vissza kell nyulnunk a múltba, meg kell ismernünk, milyen okok játszottak közre kialakulásában. Csak ezek ismeretében értékelhetjük előnyeit, ha majd nálunk is szélesebb körű alkalmazásra kerül.

A könyvtárak és általában a tájékoztatás területén egyre jobban erősödik a nemzetközi együttműködés. Ezt elősegítik és megkönnyítik a könyvtáraknak és tájékoztató intézményeknek ezzel egyidőben jelentkező gépesítési törekvései is, amennyiben lehetővé teszik az információk mágnesszalagon történő cseréjét. Ennek azonban legfontosabb alapfeltétele az adatok leírásának egységesítése és az adatok gépi feldolgozásra alkalmas formában történő közzlése.

Az 1961-ben Párizsban tartott nemzetközi katalogizálási konferencia ennek az egységesítésnek jegyében ült össze. A téma: a rendsző, a címfej megválasztása volt, ehhez adott a konferencia irányelveket. Bár

a konferencia megtartása óta egy sor nemzeti katalogizálási szabályzat jött létre, amelyek a párizsi ajánlásokat figyelembe véve készültek, mégsem sikerült elérni a kívánt nemzetközi egységet. Az egyes szabályok eltérő értelmezése, a különböző nemzetek katalogizálási hagyományai és gyakorlata éppen a címfej megalkotásában eltéréseket okozott. Nehezíti a kérdést a nyelvi probléma is, pl. országnevek, vagy nemzetközi testületek nevének leírásában.

Ennek ellenére a párizsi konferencia nagy lépést jelentett a nemzetközi katalogizálási gyakorlat kialakításában. Sikerén felbuzdulva határozták el, hogy tovább kell foglalkozni a katalogizálás kérdéseivel. 1969-ben Koppenhágában szakértői munkabizottság tanácskozott. A tanácskozás a következő koncepciót alakította ki:

1. minden országban legyen nemzeti bibliográfia vagy nemzeti katalogizálási szolgálat, amely felelős az ország valamennyi kiadványának címleírásáért az ország könyvtárai és más országokba exportálás céljára;

2. az országok egyezzenek meg a szabványosított leírásban;

3. minden egyes országos katalogizálási szolgálat használja fel a külföldi kiadványok leírásához a másik ország szolgáltatásait;

4. mivel az adatok cseréje valószínűleg mágnesszalagokon történik, a gépi feldolgozás és keresés megkönnyítésére a központosítást, a leírás egyes mezőinek elhatárolását az egységes eljárás érdekében szabványosítani kell.

A koppenhágai tanácskozáshoz az előkészítő munkát M. GORMAN összehasonlító tanulmánya szolgáltatta. Nyolc ország, köztük hazánk, nemzeti bibliográfiájának címleírásait vetette össze. A további munkát a konferencián kijelölt munkabizottság végezte; ebben magyar részről DOMANOVSKY Ákos vett részt. A következő években három tervezetet három ülésen vitattak meg, és ennek eredményeként jelent meg az IFLA szabályzat. A szabályzatot megküldték az érdekelt országok nemzeti katalogizáló szerveihez, így Magyarországon az Országos Széchényi Könyvtárhoz. Ezt a szabályzatot már egy sor ország elfogadta, sőt gyakorlatban alkalmazza.

Elvben elfogadták: az American Library Association /ALA/,
a Bibliografija Jugoslavije,
a Library Association /LA/,
a Library of Congress, és
a Szovjet Katalogizálási Bizottság.

Már alkalmazzák: a British National Bibliography,
a Deutsche Bibliographie,
az Australian National Bibliography,
a South African National Bibliography,

a Bibliographie de la France,
a Bulgarszki Knizsopisz, Canadiana.

Ennek ellenére az IFLA Katalogizálási Bizottságához beérkezett észrevételek nagy száma miatt kívánatosá vált a szöveg revíziója.

Hazánk is alaposan áttekintette az ISBD/M/-t, összevetette a Magyar Nemzeti Bibliográfia és az OSZK gyakorlatával és megtette észrevételeit. A grenoblei munkaértekezleten KOVÁCS Ilona, az OSZK Katalogizáló osztályának helyettes vezetője képviselte álláspontunkat. Várható, hogy a szűkkörű szakértői bizottság munkájának eredményeként elkészül a végleges szöveg.

Az új magyar címleirási szabványtervezet is feldolgozta szövegében az ISBD/M/-t, hiszen, ha a nemzetközi vérkeringésben a magyar könyvek adatainak cseréjére is igényt tartunk, fontos, hogy azt a nemzetközileg elfogadott forma segítse.

Az előzmények ismertetése után nézzük, mi is az ISBD/M/ lényege, mennyiben változtatja majd meg eddigi gyakorlatunkat.

A leglényegesebb elvi kérdés, hogy a címfej megválasztását és a leírás szövegét, testét, elválasztja egymástól és csak ez utóbbi szabályozásával foglalkozik. A címfejet minden ország a maga szabályai alapján választja meg. Így esznek az eltérő értelmezésből, nyelvből adódó problémák. A leírás alapja a könyv, annak is elsősorban a címlapja. Az ISBD/M/ meghatározza az egyes adatok elsődleges forrását és azt, hogy ennek hiányában milyen további források jöhetnek számításba. Mivel az ISBD/M/ célja a leírás, a könyv azonosításának elősegítése, rögzíti az adatok szigorú sorrendjét és ezeket az adatcsoportokat jól tagoltan elhatárolja. Ezzel lehetővé teszi, hogy a bármely nyelven megjelent kiadványt a nyelv ismerete nélkül is azonosítani lehet, illetve mivel az egyes adatoknak helyértéke van, felismerhetővé teszi az egyes adatcsoportokat. A leírás szövegébe nem illelő adatokat a megjegyzések közé utalja. Az ISBD/M/ alapján készült leírás önmagában nem létezik, mindig megelőzi a nemzeti katalogizálási szolgálat által megadott címfej; katalógusokban ez a rendező elem. Az ISBD/M/ szabályai - ezt hangsúlyozzuk - nem érintik a címfej megválasztását. Ezek szerint a jövőben a címleírások három részre tagolódnak:

címfej, az egyes országok szabályzatai alapján,

címleírás szövege az ISBD/M/ alapján,

megjegyzések részben a katalogizáló könyvtár kivánalmi alapján.

Ebből következik, hogy a teljes címleírás egyes adatokat megismétel, a leírások szövege lényegesen hosszabb lesz, valószínűleg új céduลาสzorosítási technikára lesz szükség, hogy a szöveg egy céculán elférjen.

A címfej után a leírás szövege mindig a címmel kezdődik.

Az ISBD/M/ első mezője a címre és a szerzősége vonatkozó adatokat tartalmazza. A szerző/k/ és a közreműködő/k/ nevét itt a címlapon, illetve a könyv megjelölt forrásai alapján található formában kell leírni, a névváriások összehozását, az egységesítést a címfejen belül kell megoldani.

A második mező a kiadásra vonatkozik. Itt kerül megadásra a kiadás száma, majd az adott kiadásra vonatkozó szerzői adatok. Tehát pl. 4.kiad. átdolgozója.

A harmadik az impresszum mező. Adatai lényegében azonosak a megszokottakkal, csak a formai előírások különböznek.

A negyedik a kollációs mező, a kötetek száma és/vagy lapszáma, az illusztrációra vonatkozó közlések, a méret és mellékletek helye.

Az ötödik a sorozati mező.

A hatodik a megjegyzések. Ezek sorrendje követi a leírás mezőinek sorrendjét.

A hetedik mező a nemzetközi szabvány könyvszámot, a kötésre vonatkozó leírást és a könyv árát tartalmazza.

Az ISBD/M/-ben a központosítás szerepe igen lényeges és eltér a mi gyakorlatunktól. A használható jelkészlet mezőnként változik és minden mező élén megtalálható az alkalmazására vonatkozó szabály. Néhány jel mindenütt felhasználásra kerül:

- a szögletes zárójel használata jelzi, hogy az adat nem elsődleges forrásból került leírásra;

- pont, helykihagyás, vonás, helykihagyás . - az egyes mezőket választja el.

A ferde vonal / kizárólag a szerzői leírást előzi meg, másutt nem kerül alkalmazásra.

Egy ISBD leírás formája a következő:

Tényleges cím = párhuzamos cím: egyéb cím / szerző. -

Kiadási adatok / a kiadásra vonatkozó szerzői adatok . -

Kiadás helye : kiadó neve, a kiadás éve. - Kötetek száma

és/vagy lapszám : illusztrációk; méret + mellékletek. -

(Sorozat)

Magyarázatok, megjegyzések

Szabvány könyvszám kötés : ár

Néhány rövidítés használata kötelező, így:

sl ha a kiadás helye ismeretlen

sn ha a kiadó ismeretlen
ill illusztráció
cm centiméter

Az egyes mezők leírásának fő forrásai:

1. Cim és szerző	cimlap
2. Kiadás	cimlap, járulékok, kolofon
3. Impresszum	cimlap, járulékok, kolofon
4. Kolláció	maga a kiadvány
5. Sorozat	maga a kiadvány
6. Megjegyzések	bárhonnan
7. Szabvány könyvszám	bárhonnan

Ha az adatot nem a mező számára megadott fő forrásból vesszük, a közölt adat szögletes zárójelbe kerül.

Vessük össze a hagyományosan készült cimleírást az ISBD/M/ alapján szerkesztett leírással:

Keiser, Helen: A nagy istennő városa. Die Stadt der grossen Göttin. Uruk négyezer éve. Régészekkel a Tigris és Euphratész között. Ford. Gergely Erzsébet. Bp. 1973. Gondolat, Kner ny. Gyoma. 299 l., 2 térk. 16 t. - 20 cm.
Bibliogr. 293-295.1.

Keiser, Helen
Die Stadt der grossen Göttin.
(Magyar)

A nagy istennő városa: Uruk négyezer éve: Régészekkel a Tigris és Euphratész között. /Helen Keiser. [Gergely Erzsébet fordítása].-
Budapest: Gondolat, 1973.-
229 l.: 2 térk., 16 tábla;
20 cm.

Bibliogr. 293-295.1.
Eredeti cím: Die Stadt der grossen Göttin

1. Keiser Helen
A nagy istennő városa
(szerző+cím)
2. Gergely Erzsébet (közr.)

Nagykálnai Endre: A vállalati rendszerszervezés gyakorlata. Bp. 1973, Stat.Kiadó, Házi soksz. 338 l., 12 t. - 20 cm.
/A korszerű informatika könyvtára 2./
Bibliogr. 333-336.1.

Nagykálnai Endre
A vállalati rendszerszervezés gyakorlata. /Nagykálnai Endre.- Budapest: Stat.Kiadó, 1973. 338 l.: 12 tábla; 20 cm.
(A korszerű informatika könyvtára; 2.)
Bibliogr. 333-336.1.

Az ISBD alkalmazásában a kialakult gyakorlattól és a közhasználattól eltérő központosítást kell megszoknunk, elsősorban a zárójelek eltérő használata szokatlan, valamint a kettőspont alkalmazása. Viszont olvasóinknak bővebb és a könyvhöz hűségesebb adatokat szolgáltatunk, a könyv kapcsolatairól, előzményeiről, összefüggéseiről tájékoztatjuk. Szemléletében meg kell szoknunk, hogy az ISBD/M/ a címlapot tekinti egységnek, a címléírás feladatának a címlap tükröztetését látja, míg a magyar gyakorlat a könyvet, a kiadványt kezeli egységként és a kiadvány egészét tükrözi. Lényegében a változások inkább formai jellegűek, mint tartalmiak. A jövő tartalmi változásaival az új címléírás szabványunkban fogunk találkozni. Kétségtelen, hogy az ISBD/M/ előnyei mellett problémákat is jelent, mint pl. az adatok ismétlésével megnövekedett szövegek esetében. Ne felejtjük el, hogy az ISBD/M/ alkalmazása a nemzeti bibliográfiákban, a nemzeti katalogizálási központokban lesz kötelező. A címléírás adatainak kötött sorrendje, az adatcsoportok, mezők elválasztása, a központosítás szigorú előírásai a gépi feldolgozást segítik elő. Az egyes könyvtárak a leírás szövegéből a számukra szükséges adatmennyiséget használhatják fel. Az ISBD/M/ szabályainak ismeretében azonban könnyebbé válik a nemzeti bibliográfiák használata, elsősorban a kevésbé ismert nyelvtérségeken, akár a szerzeményezésnél, akár a címléírás elkészítésénél.

I R O D A L O M

- ANDERSON, Dorothy: International standards in cataloguing. = International Library Review, 3.k. 3.sz. 1971. p.241-249.
- BACZONI Tamásné: A címléírás formai szabályainak nemzetközi szabványosítása. /ISBD/ = OSZK Híradó, 16.k. 3-4.sz. 1973. p.55-58.
- BUDACH, Anneliese: Internationale Vereinheitlichung der formalen Titelbeschreibung /ISBD/ = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 17.k. 4-5.sz. 1970. p.283-288.
- Developments since the Copenhagen meeting = IFLA Com. on Uniform. Catal. Rules. Newsletter, 5.k. 1970. p.2.
- État présent de la normalisation du catalogage dans la perspective de l'automatisation = Bulletin des Bibliothèques de France, 15.k. 3.sz. 1970. p.127-129.
- GORMAN, Michael: The standard bibliographic description = Cat. Index 22.sz. 1971. p.3-5.
- Az International Standard Bibliographic Description /ISBD/ és az MSz 3424 összehasonlító elemzése. Összeáll.: OSZK Katalogizáló osztály. Bp. 1972.79 p. Gépírat.

International standard bibliographic description for single volume and multi-volume monographic publications. Rec. by the Working Group on the ISBD. London, 1971. 36 p.

MALTESE, Diego: Recente iniziative per l'unificazione internazionale della catalogazione. = Accademie e Biblioteche d'Italia, 38.k.l.sz. 1970. p.3-9.

SPAULDING, Sumner: ISBD, its origin, rationale, and implications. = Library Journal, 98.k. 2.sz. 1973. p.121-123.

Faragó Lászlóné

Külföldi folyóiratokban olvastuk....

A Československá Informatika 1973.évi 3. számában közli azon kutatási jelentések 130 tételes jegyzékét, amelyek 1972. szeptember 15-ig az "Állami információs politika" elnevezésű központi kutatási program megvalósításának keretében elkészültek, illetve amelyek a prágai ÚVTEI-ben - mint az informatikai kutatások depozitáriumában - az érdeklődők /másolatkérők/ rendelkezésére állnak.

/Československá informatika, 15.k. 3.sz. 1973. p.17-48./

A felsőoktatás könyvtárai egyre inkább oktató központokká alakulnak. A Mount Royal College, Calgary, a téma egész új megközelítéséről számol be. A tanuláshoz szükséges különböző forrásokat úgy csoportosítja a könyvtári térségben, ahogy az az egyes diszciplínáknak megfelel. Az oktatásra, képzésre az egyéni tanulástól, a szemináriumokon keresztül, az előadások tartásáig a legkülönbözőbb formákban nyújt lehetőséget magában a könyvtárban. Egész belső berendezése ennek megfelelően flexibilis. Alapelvük: a főiskola változó igényeit a könyvtárnak, mint az oktatást támogató szolgáltatásnak követni kell.

/Canadian Library Journal, 30.k. 3.sz. 1973.máj.-jun. p.236-242./